

Київський університет імені Бориса Грінченка

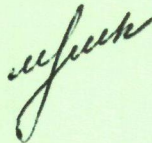
МІШКУЛИНЕЦЬ ОЛЕНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 159.9- 373.54.047:37.015.3.091.3.312

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ
ПІДЛІТКІВ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Марусинець Мар'яна Михайлівна,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова,
професор кафедри психології і педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Кузікова Світлана Борисівна,
Сумський державний педагогічний університет імені
А. С. Макаренка,
завідувач кафедри практичної психології;

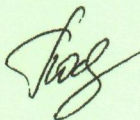
кандидат психологічних наук, старший науковий
співробітник
Литвинова Надія Іванівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН
України, старший науковий співробітник відділу
професіології і психолого-педагогічної діагностики.

Захист відбудеться «15» вересня 2015 р. о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.04 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053 м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18 / 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-б.

Автореферат розісланий «_» серпня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Подшивайлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із пріоритетних завдань модернізації шкільної освіти в Україні є організація профільного навчання старшокласників. Саме ця форма навчання сприяє реалізації його диференціації та індивідуалізації, інформаційних технологій, дистанційного навчання та інших психолого-педагогічних інновацій, які є засобами успішної соціалізації особистості у сучасних умовах розвитку суспільства.

Вивчення стану розроблення означеної проблеми засвідчило різновекторність її об'єкту дослідження. Концептуальні засади профільного навчання в загальноосвітній школі досліджували Г. Балл, Н. Бібік, В. Безпалько, О. Падалка, А. Хуторський та ін.; ідею профільної диференціації освіти – І. Кон, С. Максименко, Н. Перепелиця, В. Рибалко та ін.; психологічні особливості профільного навчання старшокласників, стимулювання професійного самовизначення учнів загальноосвітніх шкіл визначили С. Кузікова, І. Осадчий, А. Самодрин, Н. Шиян та ін.; основи психологічного супроводу профільного навчання С. Максименко, В. Рибалка; роль психолога у формуванні готовності учнів до профільного навчання В. Дзюба, Л. Дзюбка, П. Замаскіна, Л. Липова, В. Малишев, О. Перепелиця; готовність школярів до вибору профілю навчання розглядала Е. Горна, компаративний аналіз організації профільного навчання у зарубіжних країнах представлено у працях Н. Воскресенської, О. Лисової, О. Локшиної, О. Овчарук, А. Сбруєвої та ін.

Поняття «профільне навчання» учені розглядають багатопланово, як: реалізацію особистісно орієнтованого навчального процесу (І. Бех, Л. Божович, М. Боришевський, В. Давидов, С. Максименко, Л. Маркова та ін.), педагогічний процес, спрямований на професійне самовизначення учнів (Н. Анісікіна, Л. Божович, Г. Балл, О. Бугайов, Н. Побірченко, С. Рягін, Л. Філатова, І. Якиманська та ін.); спеціально організовану форму пізнавальної діяльності учнів, яка передбачає інтелектуальний розвиток учнів (з огляду на індивідуальні особливості, мотивацію, соціальний досвід особистості), й передбачає зміни у змісті та структурі навчального матеріалу, добору форм і методів навчання відповідно до можливостей і прагнень дітей (В. Мороз, І. Форноляк, Н. Шиян та ін.); форма диференційованого навчання, за якої створюються сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей та задоволення інтересів учнів (Г. Радчук, Л. Подшивайлова та ін.).

Незважаючи на те, що за Концепцією профільного навчання допрофільна підготовка здійснюється у 8–9 класах, водночас є потреба в тому, щоб така підготовка здійснювалася з 5 класу і охоплювала весь період навчання в основній школі з метою більшого розкриття учнем своїх здібностей у тій чи іншій галузі знань. Однак ця підготовка переважно відбувається без належного врахування реальної готовності молодших підлітків до профільного навчання. Відтак психологічний супровід підготовки учнів до профільного навчання обмежується лише формуванням у них знань, умінь та навичок, необхідних для навчання за певним профілем, що не сприяє розкриттю особистісного потенціалу учня.

Актуальність та нерозробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної науково-дослідної теми Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України «Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін» (державний реєстраційний номер 0112U000700, 2012–2014 рр.). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України (протокол № 9 від 16.12.2009 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27.09. 2011 р.).

Мета дослідження – виявити психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання та розробити програму психологічного супроводу її формування.

Відповідно мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Розкрити сутність готовності молодших підлітків до профільного навчання на основі аналізу відповідних психолого-педагогічних дослідженнях.

2. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей готовності молодших підлітків до профільного навчання.

3. Визначити рівні сформованості готовності молодших підлітків до профільного навчання та її особливості.

4. Розробити програму психологічного супроводу формування у молодших підлітків готовності до профільного навчання з урахуванням результатів емпіричного дослідження та перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – готовність учнів основної школи до профільного навчання.

Предмет дослідження – психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання.

Теоретико-методологічною основою дослідження є концепції формування і розвитку особистості в процесі діяльності (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, Л. Виготський, Л. Божович, Г. Костюк, О. Леонтьев, С. Максименко та ін.); особистісно орієнтованого підходу до проблеми життєвого та професійного самовизначення учнів (І. Бех, С. Борисова, М. Боришевський, І. Булах, Є. Єгорова, Г. Костюк, Н. Литвинова, В. Моргун, Н. Побірченко, Е. Помиткін, Т. Титаренко, В. Рибалка, О. Самойлов, О. Скрипченко, А. Фурман та ін.); науково-психологічні положення про сутність психологічної готовності особистості до здійснення певного виду діяльності (А. Ганнюшкін, М. Дьяченко, М. Кандибович, С. Кучеренко та ін.); основні ідеї щодо розв'язання проблем організації профільного навчання у системі шкільної освіти (Г. Балл, Н. Бібік, М. Бурда, М. Гузик, В. Кізенко, О. Корсакова, О. Мойсенко, С. Петровський, Н. Шиян та ін.); науково-практичні аспекти проблеми психологічного супроводу особистості на етапі її підготовки до нової діяльності (М. Бадалова, В. Бочелюк, Д. Гурко, А. Єлісєєв, Ж. Кудіна, О. Шолохова та ін.).

Для досягнення мети і розв'язання завдань дослідження використано такі методи: *теоретичні*: аналіз наукових джерел, синтез, узагальнення та систематизація наукових даних для визначення показників сформованості готовності молодших підлітків до профільного навчання та сутності подальшого емпіричного дослідження; *емпіричні*: спостереження, експеримент, анкетування, експертне опитування для виявлення специфіки конкретного напрямку профільного навчання та його вимог до психофізіологічних й інтелектуальних характеристик, спеціальних знань, особливостей самосвідомості, індивідуальних рис, мотивів навчання та професійної спрямованості, комунікативних здібностей учнів; *методи кількісної обробки даних*: описова статистика (обчислення середніх значень і стандартного відхилення) для визначення рівня сформованості окремих показників готовності молодших підлітків до профільного навчання; Н-критерій Крускала-Уолліса – для перевірки достовірності відмінностей у рівнях готовності різних груп підлітків до вибору профілю навчання; кореляційний аналіз – для з'ясування зумовленості рівня готовності молодших підлітків до вибору напрямку профільного навчання її окремими показниками та для перевірки міри зумовленості рівня готовності молодших підлітків до успішного навчання за певним профілем її окремими показниками; метод перехресних таблиць – для виокремлення груп підлітків за психологічними особливостями готовності до профільного навчання; φ^* – критерієм (кутове перетворення Фішера) – для виявлення достовірності відмінностей між відсотковими частками учнів; G-критерій знаків – для аналізу динаміки формування готовності досліджуваних до профільного навчання.

Статистична обробка даних здійснювалася з використанням спеціалізованих пакетів прикладних програм для психологічних досліджень («SPSS13.0», «SPSS17.0» та «Microsoft Office Excel 2003»).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Мукачівської спеціалізованої школи I-III ступенів № 4 з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів Мукачівської міської ради Закарпатської області; Мукачівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I ступеня – гімназія» Мукачівської міської ради Закарпатської області; навчально-виховного комплексу «Ужгородський економічний ліцей, ЗОШ I-II ступенів» Управління освіти Ужгородської міської ради.

Усього в дослідженні взяло участь 300 молодших підлітків та 20 учителів-експертів. Дослідження здійснювалося впродовж 2012–2014 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що: *вперше* визначено зміст готовності молодших підлітків до профільного навчання як готовність до вибору профілю навчання та готовність до успішного навчання за вибраним профілем; обґрунтовано індивідуально-психологічні особливості, що зумовлюють вибір профілю навчання та готовність успішно навчатися за суспільно-гуманітарним, природничо-математичним, технологічним, художньо-естетичним, спортивним профілями; виокремлено психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання як цілісного утворення; виявлено зв'язок рівнів готовності молодших підлітків до вибору профілю навчання та рівнів

готовності до успішного профільного навчання за їх власними показниками; *удосконалено* науково-теоретичне розуміння сутності готовності до профільного навчання та методів її діагностики; *подальшого розвитку набули* наукові положення про організацію психологічного супроводу формування готовності молодших підлітків до профільного навчання.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розроблені програми психологічного супроводу формування готовності молодших підлітків до профільного навчання, яке доцільно застосовувати у практиці роботи шкільного психолога. Результати дослідження можуть бути використані у процесі підготовки практичних психологів та психологів при вивченні навчальних дисциплін «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Психодіагностика», «Психологія творчості», «Диференційна психологія» у навчальному процесі вищих педагогічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку психологів та практичних психологів.

Результати дослідження **впроваджено** у освітній процес Мукачівського державного університету (довідка № 555 від 13.03.2014 р.), Інституту екології економіки і права (довідка № 1128 від 11.12.14 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 65 від 31.01.14 р.).

Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні психологічних особливостей готовності молодших підлітків до профільного навчання. В опублікованій монографії, написаній у співавторстві з М. Марусинець, дисертантці належать розділи 1.1, 1.2, 1.4 та 2.2.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорювались на науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях різних рівнів: *міжнародних*: «Психолого-педагогічні чинники становлення особистості в поліетнічному середовищі» (Одеса–Мукачеве, 2008); «Когнітивні процеси та творчість» (Одеса, 2009); «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець – Подільський, 2011); «Розвиток особистості та професіоналізму фахівця в системі неперервної освіти в контексті викликів ХХІ століття» (Чернівці, 2011); «Інноваційні концепції та технології виявлення обдарованості: світовий досвід» (Мукачеве, 2012); «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (Київ, 2012); «Актуальні проблеми рекреаційної психології дитинства» (Одеса, 2012; 2014); «Проблеми особистості в сучасній науці: перспективи та результати дослідження» (Київ, 2013); «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 2013); «Особистість у сучасному світі: проблеми розвитку та психологічної допомоги» (Ніжин, 2013); «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (Київ, 2014); *всеоукраїнських*: «Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність» (Київ, 2011); «Актуальні проблеми та особливості діяльності психолога в закладах освіти» (Умань, 2013), «Управління інноваційним розвитком системи загальної середньої освіти в умовах соціально-економічних реформ» (Київ, 2014); «Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти» (Київ, 2014); *міжнародних науково-практичних семінарах, конгресах*: «Підліткова маргинальність та її наслідки» (Ужгород, 2009); «Особистість у сучасному світі»

(Київ, 2014); на засіданнях кафедри психології управління Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційної роботи відображено у 12 наукових публікаціях (11 з яких одноосібні), з яких 6 – у наукових фахових виданнях України у галузі психології, 1 – у періодичному науковому фаховому виданні іноземної держави.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (261 найменування, з них 11 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 273 сторінки. Основний зміст дисертації викладено на 164 сторінках. Робота містить 43 таблиці, 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи дослідження, сформульовано наукову новизну отриманих результатів; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, їх практичне значення; викладено відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Готовність молодших підлітків до профільного навчання як об'єкт психологічних досліджень»** проаналізовано поняття готовності та його осмислення в наукових працях, висвітлено теоретичні підходи до вивчення готовності молодших підлітків до профільного навчання, розглянуто вплив готовності молодших підлітків до профільного навчання на їхній особистісний розвиток, з'ясовано основні групи чинників, що можуть зумовлювати ті чи інші психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання.

У наукових текстах з психології та педагогіки тема допрофільної підготовки учнів розробляється досить активно. Найбільше відображені у педагогічних працях загальні питання профільного навчання (Л. Липова, В. Огнев'юк, А. Самодрин й ін.); упровадження профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (С. Балаба, І. Дремова, Л. Чеснокова та ін.); диференційний підхід (Р. Вдовиченко, С. Вольянська, В. Луговий, О. Ляшенко, С. Максименко, В. Моросанова, Л. Нестерова та ін.); історія розвитку ідей диференційованого і профільного навчання (Л. Березівська, О. Зубрицька, О. Сухомлинська, А. Терешук та ін.); особливості викладання у старшій школі окремих навчальних предметів як профільних (Л. Романенко, А. Тарара, Т. Юрченко та ін.); підготовка вчителів до профільного навчання учнів (В. Бочелюк, В. Окіша, Н. Петрошук та ін.); профільне навчання за кордоном (М. Авраменко, О. Дикий, О. Локшина, Н. Кравець, Л. Нестерова та ін.); ідея профільного навчання у сільських школах (Л. Буракова, Ю. Мельник, В. Соловйов, Н. Шиян та ін.); профорієнтації в умовах профільної школи (Т. Бушко, Д. Закатнов, Н. Максимчук та ін.); організація до профільної підготовки учнів (М. Гриневич, О. Губачов, О. Гуріна, Ю. Малишева та ін.).

У педагогічній і віковій психології окреслена проблема представлена як: самоактуалізація особистості як умова профільного навчання старшокласників

(М.Гриневич, Е. Помиткін, В. Рибалка, В. Русова); модель психологічного супроводу профільного навчання (Д. Гірко, О. Гуріна, Ж. Кудіна, О. Лавринова, С. Максименко, Н. Простак, М. Сухоставська, О. Шолохова та ін.); психологічна професіоналізація навчання (О. Кочерга, О. Мойсеєнко, Т. Новікова та ін.); психологічний відбір учнів за профілем навчанням (С. Ясинова та ін.)

Сучасне профільне навчання осмислюється як диференційована, професійно орієнтована діяльність педагогів та учнів, що спрямована на опанування учнями системою профільно-професійних знань, здібностей, умінь, навичок. Профільне навчання сьогодні, з одного боку, сприяє більш ранньому професійному самовизначенню учнів основної школи. З іншого – в процесі профільного навчання не використовується повною мірою профорієнтація, тому доцільним є пошук додаткових психолого-педагогічних засобів використання його психологічних детермінантів щодо створення сприятливого рефлексивного, навчально-розвивального середовища.

Актуалізується питання сутності готовності учнів до профільного навчання. За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження визначено зміст і структуру готовності молодших підлітків до профільного навчання, виокремлено критерії та показники її сформованості, розкрито роль цього психологічного утворення для розвитку особистості дитини та описано можливі чинники його формування.

На основі аналізу літературних джерел зроблено висновок про те, що готовність молодшого підлітка до профільного навчання є інтегративним особистісним утворенням, що охоплює здатність до вибору профілю та готовність успішно навчатися за обраним профілем.

Готовність молодшого підлітка до вибору профілю навчання розуміємо як особистісне утворення молодшого підлітка, яке включає знання про напрями профілю підготовки, мотиви їх вибору, способи подолання перешкод у виборі напряму профілю, розуміння значення навчання за певним напрямом його профілізації.

Про готовність молодшого підлітка успішно навчатися за обраним профілем свідчить відповідність специфіці конкретного напряму профілю психофізіологічних й інтелектуальних характеристик учня, спеціальних знань і навичок, особливостей самосвідомості, індивідуальних рис, мотивів навчання (адекватні профілю навчання та пов'язані з майбутнім фахом), професійної спрямованості, комунікативних здібностей особистості.

Готовність молодшого підлітка до профільного навчання формується відповідно до вікових можливостей і має такі ознаки: сприяє формуванню мотивів подолання як зовнішніх, так і внутрішніх перешкод при виборі профілю навчання та уможливорює цілеспрямоване вирішення завдань, що виникають; передбачає наявність у суб'єкта соціальної активності, володіння відповідними знаннями, уміннями і навичками, розвиненість його індивідуальних рис; вдоволення потреби особистості в здатності свідомо приймати рішення і керувати власною поведінкою. Зрештою, готовність учня до профільного навчання сприяє економії внутрішньо-особистісних ресурсів, дає змогу уникнути негативних явищ, пов'язаних з дезадаптацією у старшій школі.

На формування готовності молодших підлітків до профільного навчання впливають їхні психологічні особливості. Серед них доцільно виокремити ті, що піддаються корегувальним впливам за допомогою психолого-педагогічних методів і форм організації навчальної діяльності.

У другому розділі «Емпіричне дослідження готовності молодших підлітків до профільного навчання» описано методи емпіричного дослідження та його результати, з'ясовано психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання, подано структуру готовності молодшого підлітка до профільного навчання, проаналізовано специфічні вимоги конкретного напрямку профільного навчання до психологічних характеристик учня.

З метою виявлення психологічних особливостей готовності молодших підлітків до профільного навчання нами проведено емпіричне дослідження, в основу якого покладено розроблену структуру психологічної готовності учнів основної школи до вибору напрямку профільного навчання та готовність молодшого підлітка до успішного навчання за обраним напрямом. Зміст першого складника зазначеної структури включає здатність молодшого підлітка назвати напрям профільного навчання, який хоче обирати; пов'язати його з віддаленою метою; називає, хто і що у його життєвих обставинах сприятиме навчанню за обраним напрямом профільного навчання; хто і що може бути на заваді; називає способи подолання перешкод у виборі напрямку профільного навчання. Зміст другого складника – мотиви навчання; спеціальні знання; психофізіологічні характеристики; здатності до навчання; комунікативні здібності.

У дослідженні застосовано авторські анкети: «Моє подальше навчання» – для виявлення готовності до вибору напрямку профільного навчання; «Психологічні особливості учня» – для виявлення тих характеристик молодших підлітків, що можуть зумовлювати успішне їх навчання за певним профілем (психофізіологічні та інтелектуальні характеристики, спеціальні знання, особливості самосвідомості, індивідуальні риси, мотиви навчання та професійної спрямованості, комунікативні здібності).

Вибірку експериментального дослідження склали 300 учнів 5–9-х класів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл (за міжнародною класифікацією молодший підлітковий вік – 10–14 років) м. Мукачева Закарпатської області. Групи учнів 5–9-х класів були зрівноважені за кількістю і статтю.

Авторську анкету «Моє подальше навчання» розроблено на основі показників готовності до вибору напрямку профільного навчання, описаних у моделі готовності молодшого підлітка до профільного навчання. Анкета містить шість груп тверджень, що дозволяють з'ясувати показники готовності молодшого підлітка до вибору профілю навчання як здатність учня: вибрати напрям профільного навчання (зазначено п'ять профілів, описаних у Концепції профільного навчання в старшій школі); пов'язати вибраний напрям з віддаленою метою; аналізувати умови, індивідуальні риси, які сприятимуть вибору напрямку профільного навчання; аналізувати умови, індивідуальні риси, які перешкоджатимуть вибору напрямку профільного навчання; аналізувати умови, індивідуальні риси, які допомагатимуть долати перешкоди при виборі напрямку профільного навчання; розуміння учнем значення профільного навчання.

Експертне опитування проводилось у 2012–2013 роках з метою з'ясування специфічних вимог конкретного профілю навчання до психологічних характеристик учнів.

Групу експертів склали фахівці з профільних предметів різних профілів навчання – 20 учителів загальноосвітніх навчальних закладів міст Мукачева та Ужгорода, досвід роботи яких склав до 20 років за фахом. Аналіз отриманих результатів дав змогу скласти перелік вимог різних профілів навчання до індивідуально-психологічних особливостей учнів (табл. 1). При цьому, характеристики, близькі за значенням, було зведено до універсальної.

Таблиця 1

Індивідуально-психологічні особливості учнів у контексті вимог напрямів профільного навчання

№ п/п	Групи характеристик	Напрями профільного навчання				
		Суспільно-гуманітарний	Природничо-математичний	Технологічний	Художньо-естетичний	Спортивний
1	2	3	4	5	6	7
1	Перехіфологічні характеристики	Розвинений фонематичний слух; добра пам'ять на дати, факти	Швидкість сприймання та обробки інформації	Просторова уява; здатність витримувати тривалу дію монотонних подразників	Образна пам'ять; вокальні дані; музичний слух	Задовільний стан здоров'я; спритність; витривалість
2	Інтелектуальні характеристики	Достатній словниковий запас; вміння висловлювати власну думку	Логічне мислення; високий рівень розумового розвитку	Технічне мислення	Творче мислення, рефлексія	просторове мислення, рефлексія
3	Спеціальні знання, вміння, навички	Високий рівень навчальних досягнень з предметів суспільно-гуманітарного циклу	Високий рівень навчальних досягнень з предметів природничо-математичного циклу	Високий рівень навчальних досягнень з предметів технологічного циклу	Високий рівень навчальних досягнень з предметів художньо-естетичного циклу	Високий рівень навчальних досягнень з фізичного розвитку
4	Особливості самосвідомості	Позитивна Я-концепція	Усвідомлення себе частиною живої природи	Віра у власну здатність самостійно створити нове	Здатність до самоаналізу	Позитивне ставлення до свого фізичного Я

1	2	3	4	5	6	7
5	Індивідуальні риси	Допитливість; підприємливість	Наполегливість; чіткість; організованість	Витривалість; ретельність; послідовність	Чутливість (сензитивність); артистичність	Сила волі; рухливість
6	Мотиви навчання	Інтерес до мов, літератури, історії, правознавства, економіки, прагнення допомагати іншим	Інтерес до точних наук	Інтерес до практичної діяльності у певній сфері, до влаштування певних пристроїв, конструювання, створення моделей, розробки комп'ютерних програм тощо	Інтерес до музики, танців, живопису, інших видів мистецтва	Інтерес до спортивних ігор, фізичного самовдосконалення, здорового способу життя
7	Комунікативні здібності	Здатність до комунікації	Уміння добирати слова, терміни для передачі власної думки	Послідовність у висловлюванні власної думки	Уміння розуміти внутрішній світ іншої людини	Товариськість

На основі з'ясованих вимог профілів навчання до психологічних характеристик учнів було складено анкету «Психологічні особливості учня» для виявлення рівня готовності молодшого підлітка успішно навчатися за вибраним напрямом профільного навчання. Анкета містить 69 психологічних характеристик. В оцінюванні психологічних особливостей учнів взяли участь 20 учителів-експертів. Оцінювання проводилося наприкінці навчального року.

Аналіз психологічних особливостей готовності молодших підлітків до вибору напрямів профільного навчання за допомогою анкети «Моє подальше навчання» дав змогу виокремити рівні готовності молодших підлітків у різних класах до вибору профілю навчання. Так, у 5-класників середні значення рівня (М) готовності до вибору напряму профільного навчання складає 3,47 (при $\sigma=1,20$), у 6-класників 3,93 (при $\sigma=1,10$), у 7-класників – 3,97 (при $\sigma=1,15$), у 8-класників – 4,17 (при $\sigma=1,25$), у 9-класників – 4,20 (при $\sigma=1,29$).

Як бачимо з наведених даних, у молодших підлітків із віком спостерігається поступове підвищення рівня готовності до вибору профілю навчання. Найбільше підвищення рівня готовності спостерігається при переході учнів з 5-го до 6-го класу. Пов'язуємо цю особливість учнів із тенденцією до розширення спектра навчальних предметів. Підліток, який адаптувався до нових навчальних умов, уже більшою мірою здатний визначати власні пріоритети й інтереси в освітній сфері.

Для перевірки достовірності зазначених відмінностей застосовувався Н-критерій Крускала–Уолліса. Це дало змогу виявити статистично значущу

тенденцію до підвищення у підлітків із віком рівня готовності до профільного навчання ($N=13,117$ при $p \leq 0,011$).

Аналіз отриманих результатів за анкетною «Мое подальше навчання» у кожному класі дозволив виявити чималий відсоток молодших підлітків з низьким рівнем готовності до вибору напрямку профільного навчання: у 5 класі – 18 %, у 6 – 8 %, у 7 – 10 %, у 8 – 8 %, у 9 – 10 %. При цьому у кожному класі переважає відсоток учнів із середнім рівнем готовності до вибору профілю навчання у старших класах: 5 клас – 62 %, 6 клас – 60 %, 7 клас – 57 %, 8 клас – 50 %, 9 клас – 43 %. У 9-му класі більший відсоток учнів мають високий рівень готовності до вибору профілю навчання у старшій школі (47 %). Як бачимо з наведених результатів, навіть у старших класах основної школи (8, 9) є підлітки, не готові до вибору профілю навчання у старшій школі.

Аналіз окремих показників готовності молодших підлітків різних класів до вибору напрямку профільного навчання (рис. 1) засвідчив: у п'ятикласників серед показників готовності до вибору напрямку профільного навчання найбільш розвинені: «розуміння значення профільного навчання», «здатність пов'язати вибраний напрям профільного навчання з віддаленою метою»; у шестикласників, крім перелічених вище, виокремлюються «здатність аналізувати умови, які сприятимуть вибір напрямку профільного навчання»; у семикласників – «здатність аналізувати умови, які сприятимуть вибору профілю навчання»; у восьмикласників більшою мірою розвинені такі показники, як: «здатність визначити цікавий для себе напрям профільного навчання», «здатність аналізувати умови, які перешкоджатимуть вибору напрямку профільного навчання»; у дев'ятикласників – «здатність аналізувати умови, які перешкоджатимуть вибору напрямку профільного навчання».

Таким чином, підлітки різного віку різняться не лише за рівнями готовності до вибору напрямку профільного навчання, а й за сформованістю окремих показників цього утворення.

Для аналізу зумовленості рівнів готовності молодших підлітків до вибору напрямку профільного навчання її окремими показниками застосовувався кореляційний аналіз. З'ясовано, що у молодших підлітків рівні готовності до вибору напрямку профільного навчання зумовлюються в основному такими показниками: «здатністю аналізувати умови, які перешкоджатимуть вибору напрямку профільного навчання» (у п'ятикласників – $r=0,56$ при $p \leq 0,01$; у шестикласників – $r=0,55$ при $p \leq 0,01$; у семикласників – $r=0,57$ при $p \leq 0,01$; у восьмикласників – $r=0,58$ при $p \leq 0,01$; у дев'ятикласників – $r=0,59$ при $p \leq 0,01$; загалом у молодших підлітків – $r=0,57$ при $p \leq 0,01$); «здатністю аналізувати умови, які допомагатимуть долати перешкоди при виборі напрямку профільного навчання» (у п'ятикласників – $r=0,54$ при $p \leq 0,01$; у шестикласників – $r=0,46$ при $p \leq 0,01$; у семикласників – $r=0,43$ при $p \leq 0,01$; у восьмикласників – $r=0,55$ при $p \leq 0,01$; у дев'ятикласників – $r=0,68$ при $p \leq 0,01$; загалом у молодших підлітків – $r=0,55$ при $p \leq 0,01$); «здатністю аналізувати умови, які сприятимуть вибору напрямку профільного навчання» (у п'ятикласників – $r=0,47$ при $p \leq 0,01$; у шестикласників – $r=0,47$ при $p \leq 0,01$; у семикласників – $r=0,65$ при $p \leq 0,01$; у восьмикласників – $r=0,66$ при $p \leq 0,01$; у дев'ятикласників – $r=0,61$ при $p \leq 0,01$; загалом у молодших підлітків – $r=0,57$ при $p \leq 0,01$).

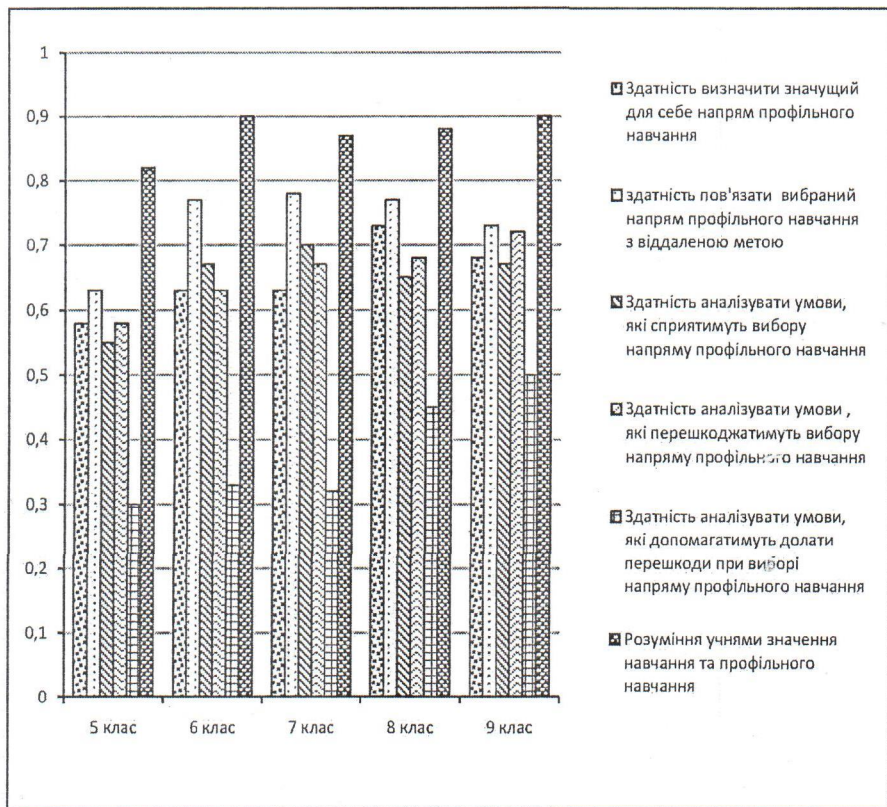

Рис. 1. Показники готовності молодших підлітків до вибору напрямку профільного навчання

Рівні готовності молодших підлітків до успішного навчання за певним напрямом профільного навчання подано у табл. 2.

Табл. 2 дозволяє констатувати, що у кожному класі є учні з високим рівнем готовності до успішного навчання за окремим напрямом профільного навчання. З цього випливає, що до моменту вибору напрямку профільного навчання у більшості учнів є внутрішні передумови для успішного профільного навчання; з окремими учнями потрібно додатково працювати задля цілеспрямованого формування в них готовності до вибору напрямку профільного навчання.

Для перевірки міри зумовленості рівня готовності до успішного навчання за певним профілем окремими показниками такої готовності застосовувався кореляційний аналіз.

Рівні готовності молодших підлітків до успішного навчання за напрямками профільного навчання

Клас	Рівень готовності до успішного навчання	Розподіл учнів з різними рівнями готовності до успішного навчання, %				
		Суспільно-гуманітарний	Природничо-математичний	Технологічний	Художньо-естетичний	Спортивний
5-й	Високий	8	13	12	10	15
	Середній	34	63	23	40	13
	Низький	18	24	65	50	72
6-й	Високий	17	22	13	7	10
	Середній	68	71	47	45	27
	Низький	15	7	24	48	63
7-й	Високий	17	18	8	13	10
	Середній	67	67	58	40	45
	Низький	17	15	34	47	45
8-й	Високий	28	25	17	15	18
	Середній	70	62	57	67	47
	Низький	2	13	27	18	35
9-й	Високий	30	23	18	23	17
	Середній	65	73	70	68	70
	Низький	5	4	12	9	13

Виявлено зумовленість рівня розвитку готовності молодших підлітків до успішного навчання за конкретним напрямом профільного навчання й окремими складовими цього утворення. Найбільш вираженими є кореляції: готовності молодших підлітків до успішного профільного навчання за суспільно-гуманітарним напрямом та їхніх спеціальних знань, вмінь і навичок ($r=0,62$ при $p \leq 0,01$); готовності молодших підлітків до успішного профільного навчання за природничо-математичним напрямом профільного навчання від їхніх інтелектуальних характеристик ($r=0,64$ при $p \leq 0,01$); готовності молодших підлітків до успішного профільного навчання за технологічним напрямом профільного навчання від їхніх психофізіологічних характеристик ($r=0,7$ при $p \leq 0,01$); готовності молодших підлітків до успішного профільного навчання за художньо-естетичним напрямом профільного навчання від їх мотивів навчання ($r=0,69$ при $p \leq 0,01$); готовності молодших підлітків до успішного профільного навчання за спортивним напрямом профільного навчання від їх мотивів навчання ($r=0,67$ при $p \leq 0,01$).

З огляду на важливість подальшої розробки програми психологічного супроводу молодших підлітків на етапі допрофільної підготовки в основній школі для виокремлення груп із різними особливостями готовності до профільного навчання до уваги бралися: рівень готовності до вибору напрямку профільного

навчання; обраний напрям профільного навчання; рівень готовності до успішного навчання за обраним напрямом профільного навчання; найбільш виражена готовність до успішного навчання за напрямом профільного навчання.

Застосування методу перехресних таблиць для виокремлення груп молодших підлітків за психологічними особливостями готовності до профільного навчання (враховуючи декілька вище названих критеріїв) дало змогу констатувати наступне:

серед молодших підлітків можна виокремити такі групи за психологічними особливостями готовності до профільного навчання: за рівнями готовності до вибору напрямку профільного навчання – з високим рівнем (103 особи – 34,3 %), із середнім (163 особи – 54,4 %), із низьким (34 особи – 11,3 %); за вибраним напрямом профільного навчання – вибрали напрям профільного навчання (197 осіб – 65,7 %), не визначилися з напрямом профільного навчання (103 особи – 34,3 %); за рівнями готовності до успішного навчання за вибраним напрямом профільного навчання: з високим рівнем (104 особи – 52,8 %), із середнім (80 осіб – 40,6 %), із низьким (13 осіб – 6,6 %); за рівнями найбільш вираженої готовності до успішного навчання за певним профілем: з високим рівнем найбільш вираженої готовності до успішного навчання за певним напрямом профільного навчання (236 осіб – 78,7 %), із середнім (64 особи – 21,3 %); за співвідношенням обраного напрямку профільного навчання та профілю навчання, готовність до успішного навчання за яким найбільш виражена: підлітки, які вибрали напрям профільного навчання, готовність до успішного навчання за яким найбільш виражена (108 осіб – 54,8 %); підлітки, які вибрали напрям профільного навчання, готовність до успішного навчання за яким менш виражена, ніж за іншим напрямком профільного навчання (61 особа – 31 %); підлітки, які обрали напрям профільного навчання, готовність до успішного навчання за яким такого самого рівня сформованості, як і за іншим напрямом профільного навчання (28 осіб – 14,2 %).

Учні з високим рівнем готовності до вибору напрямку профільного навчання значно рідше відчують труднощі у визначенні напрямку профільного навчання, за яким вони хотіли б навчатися, ніж учні з низьким та середнім рівнями такої готовності.

Учні з високим рівнем готовності до вибору напрямку профільного навчання вибирають напрям профільного навчання, що не збігається з напрямом профільного навчання, готовність до успішного навчання за яким найбільш виражена, ніж учні з середнім і низьким рівнями такої готовності.

Суспільно-гуманітарний напрям профільного навчання найчастіше вибирають учні з середнім рівнем готовності до успішного навчання за ним; інші напрями – природничо-гуманітарний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний – учні з високим рівнем готовності до успішного профільного навчання.

В учнів, які не визначилися з вибором напрямку профільного навчання, готовність до успішного навчання за певним напрямом профільного навчання сформована на середньому або ж низькому рівні. Відповідно труднощі у виборі напрямку профільного навчання можуть бути спричинені відсутністю в них знань про свої нахили, здібності.

У третьому розділі «Психологічний супровід формування готовності підлітків до профільного навчання» обґрунтовано програму психологічного

супроводу формування готовності підлітків до профільного навчання та описано її структуру, розкрито зміст формувального етапу дослідження, мета якого – перевірка ефективності засобів, запропонованих у програмі, та аналіз отриманих результатів.

Змістом психологічного супроводу виступило: акцентування на розвиток в учнів здатності аналізувати обставини, які сприятимуть або перешкоджатимуть вибору профільно навчання, та аналізувати умови, які допомагатимуть подолати перешкоди при виборі профільно навчання; розвиток самопізнання (пізнання своїх сильних сторін, схильностей, можливостей, усвідомлення своїх інтересів); розвиток уміння зіставляти свої можливості з вимогами навчання; розвиток уміння долати перешкоди, які заважають успішному навчанню за вибраним профілем.

Програма передбачає застосування таких психолого-педагогічних заходів на різних етапах психологічного супроводу молодших підлітків.

Пізнавально-пошуковий етап (5–6-ті класи). Мета – ознайомлення учнів із різними професіями і профілями навчання та розвиток пізнавальних інтересів до навчальних предметів, факультативних занять. Вивчення окремих предметів на диференційованій основі; проведення психологічних тренінгів на теми «Основи вибору професії»; «Людина у світі професій»; позакласна, гурткова робота відповідного напрямку; інформаційна робота: розширення уявлень учнів про навчальний предмет, освітні програми з цього предмета, вимоги до учнів профільних класів; профільна орієнтація: інформація про сфери застосування різних наук у суспільно-виробничій практиці людей, про різні галузі виробництва, виробничі процеси та про професії і спеціальності, які потребують знання цих наук.

Орієнтаційний етап (7-й клас). Мета – розвиток умінь самоаналізу й уміння долати труднощі, через: залучення учнів до активної, творчої, дослідницької і соціально значущої діяльності, до створення технології вибору і зміни освітньої траєкторії, до професійних проб або профвипробування; допомога учням в оцінці різних ситуацій щодо самовизначення; ознайомлення з технологією створення портфоліо; розширення уявлень про себе, свої здібності й можливості; розвиток уміння співвідносити свої здібності з вимогами до певної професії; рефлексія; формування здатності самостійно знаходити й аналізувати інформацію; відповідальність за виконання самостійно ухвалених рішень.

Визначально-проектувальний етап (8–9-ті класи). Мета – цілеспрямований розвиток в учнів якостей, спеціальних здібностей, умінь і навичок, необхідних для успішного навчання за профілем, який вони хочуть обрати, через: залучення їх до самостійних занять за пізнавальними інтересами та здібностями до певних предметів, за потреби – до психотренінгу з особистісних та професійно важливих якостей.

З метою перевірки ефективності програми психологічного супроводу формування готовності молодших підлітків до профільного навчання проведено її часткову апробацію – апробовувався визначально-проектувальний етап. У дослідженні взяли участь учні 8–9-их класів (ті, хто був залучений до констатувального дослідження). Експериментальна й контрольна групи складалися з 12 осіб кожна і зрівноважувалися за статтю та вихідними даними щодо рівнів готовності до профільного навчання їх учасників. Експеримент тривав два роки (на початку дослідження молодші підлітки навчалися у 8-му класі, під кінець – у 9-му).

Для перевірки ефективності впроваджених заходів нами були повторно діагностовано рівні готовності досліджуваних до вибору профілю навчання та рівні готовності до успішного навчання за вибраним профілем. Для аналізу динаміки формування готовності учнів до профільного навчання експериментальної і контрольної груп застосовувався G-критерій знаків. Рівень готовності до вибору профілю навчання аналізувався за такими показниками: здатність назвати профіль навчання, за яким учень хотів би навчатись у старшій школі; здатність аналізувати умови, які сприятимуть вибору профілю навчання; здатність аналізувати умови, які перешкоджатимуть вибору профілю навчання; здатність аналізувати умови, які допомагають подолати перешкоди при виборі профілю навчання; здатність обрати той профіль навчання, готовність до успішного навчання за яким найбільш виражена.

Застосовування G-критерію знаків дало змогу з'ясувати, що в учнів експериментальної групи відбулися статистично значущі позитивні зміни у формуванні готовності до профільного навчання. Так, істотно підвищився рівень готовності до вибору профілю навчання; розвинулася здатність назвати профіль навчання, за яким підлітки хотіли б навчатись у старших класах; аналізувати умови, які сприятимуть або перешкоджатимуть вибору профілю навчання та умови, які допомогатимуть долати перешкоди у виборі профілю навчання; вибрати профіль навчання, готовність успішно навчатися за яким найбільш виражена. У досліджуваних контрольної групи позитивні зміни були незначними.

ВИСНОВКИ

Теоретичне узагальнення та практичне розв'язання наукової проблеми формування готовності молодших підлітків до профільного навчання дозволило зробити такі **висновки**:

1. Готовність молодшого підлітка до профільного навчання є інтегративним особистісним утворенням, що охоплює здатність до вибору профілю та готовність успішно навчатися за обраним профілем. Готовність молодшого підлітка до вибору профілю навчання розуміємо як особистісне новоутворення молодшого підлітка, яке включає знання про напрями профілю підготовки, мотиви їх вибору, способи подолання перешкод у виборі напряму профілю, розуміння значення навчання за певним напрямом його профілізації. Про готовність молодшого підлітка успішно навчатися за обраним профілем свідчить відповідність специфіці конкретного напряму профілю психофізіологічних й інтелектуальних характеристик учня, спеціальних знань і навичок, особливостей самосвідомості, індивідуальних рис, мотивів навчання (адекватні профілю навчання та пов'язані з майбутнім фахом), професійної спрямованості, комунікативних здібностей особистості.

2. Успішному навчанню учнів за різними напрямами профільного навчання сприяє врахування їхніх психологічних особливостей. Для суспільно-гуманітарного напряму профільного навчання такими психологічними особливостями є: хороший фонематичний слух, пам'ять на дати і факти, багатий словниковий запас, уміння висловлювати свою думку, високий рівень досягнень з предметів суспільно-гуманітарного циклу, позитивна Я-концепція, допитливість, підприємливість, інтерес до мов, літератури, історії, правознавства, економіки, прагнення допомагати іншим, комунікабельність. Для природничо-математичного напряму: швидкість

сприймання та обробки інформації, логічне мислення, високий рівень розумового розвитку, високий рівень досягнень з предметів природничо-математичного циклу, усвідомлення себе частиною живої природи, наполегливість, чіткість, організованість, інтерес до точних наук, уміння добирати слова, терміни для передачі власної думки. Для технологічного напрямку: просторова уява, здатність витримувати тривалу дію монотонних подразників, технічне мислення, високий рівень досягнень з навчальних предметів технологічного циклу, віра у власну здатність самостійно щось нове створити, посидючість, ретельність, послідовність, інтерес до практичної діяльності у певній сфері, до влаштування певних пристроїв, конструювання, створення моделей, розробки комп'ютерних програм тощо, послідовність у висловлюванні власної думки. Для художньо-естетичного напрямку: образна пам'ять, вокальні дані, музичний слух, творче мислення, високий рівень досягнень з предметів художньо-естетичного циклу, здатність до самоаналізу, сензитивність, артистичність, інтерес до музики, танців, живопису, інших видів мистецтва, уміння розуміти внутрішній світ іншої людини, позитивне ставлення до креативного Я. Для спортивного напрямку: задовільний стан здоров'я, спритність, витривалість, просторове мислення, рефлексія, високий рівень досягнень з фізичного розвитку, позитивне ставлення до свого фізичного Я, сила волі, рухливість, інтерес до спортивних ігор, фізичного самовдосконалення, здорового способу життя, товариськість.

3. Психологічними особливостями готовності молодших підлітків до вибору профілю навчання є те, що вона зростає з віком, хоча відрізняється різним рівнем сформованості її окремих показників в учнів різних класів та зумовлюється в основному такими показниками: здатністю аналізувати умови, які допомагатимуть або перешкоджатимуть вибору профілю навчання; здатністю аналізувати умови, які допомагатимуть долати перешкоди при виборі профілю навчання.

Психологічними особливостями готовності молодших підлітків до успішного навчання за певним профілем є: готовність, яка перебуває на середньому або низькому рівні сформованості щодо всіх профілів навчання; із підвищенням рівня готовності молодших підлітків до успішного навчання за будь-яким профілем зростають її показники у кожному класі; на рівень готовності до успішного навчання за тим чи тим профілем по-різному впливають її показники. Так, рівень готовності молодших підлітків до успішного профільного навчання за суспільно-гуманітарним профілем більшою мірою зумовлюється спеціальними знаннями і уміннями та навичками учнів; за природничо-математичним – інтелектуальними особливостями, за технологічним – психофізіологічними властивостями, за художньо-естетичним та спортивним – креативними особливостями учнів.

4. Готовність молодших підлітків до профільного навчання як цілісне особистісне утворення характеризується такими психологічними особливостями, які пов'язані з різноманітними труднощами у виборі профілю навчання, вибір профілю навчання в основному зумовлений високим чи середнім рівнем готовності учнів до успішного навчання за ним; наявність труднощів у виборі профілю навчання поєднується із середнім чи високим рівнем готовності до успішного навчання за якимсь профілем; готовність до успішного навчання за окремим профілем зростає з віком (під кінець 9-го класу спостерігається тенденція до виявлення високого рівня

готовності до успішного навчання за певним профілем); вибір профілю навчання не завжди співпадає з готовністю успішно навчатись, за яким у підлітка вона найбільш виражена; високий рівень готовності до вибору профілю навчання поєднується зі схильністю обирати той профіль, готовність до успішного навчання за яким у них найбільш виражена; вибір різних профілів супроводжується різним рівнем готовності до успішного навчання за ними.

5. Для підвищення рівня готовності молодших підлітків до профільного навчання доцільно здійснювати психологічний супровід формування даного особистісного утворення. Згідно з програмою психологічного супроводу здійснювалася робота як з учнями, так і з їхніми батьками та вчителями. Психологічний супровід формування готовності молодших підлітків до профільного навчання передбачає: розвиток пізнавальних інтересів до різних навчальних предметів і занять; ознайомлення з різними професіями і профілями навчання; розвиток навичок самоаналізу та вміння долати труднощі; цілеспрямований розвиток якостей, спеціальних здібностей, умінь і навичок, необхідних для успішного навчання за профілем, який учні хотіли б вибрати. Участь батьків у психологічному супроводі включала: орієнтацію у можливостях розвитку молодших підлітків в умовах школи та позашкільних закладів, у необхідності допрофільної підготовки учнів, у способах здобуття середньої освіти за профілем, до якого тяжіє дитина; ознайомлення батьків з ідеєю профільного навчання, можливостями навчання учнів за різними профілями, налаштування батьків на демократичний стиль взаємин з їхніми дітьми під час допрофільної підготовки; здійснення психологічного супроводу батьків у їхній роботі з допрофільної підготовки молодших підлітків. Робота психолога з вчителями включала: орієнтацію вчителів-предметників на необхідність доповнення навчального матеріалу на уроках профорієнтаційними знаннями; ознайомлення з технологією створення та ведення учнями портфоліо.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують питання впровадження програми цілісності психологічного супроводу формування готовності молодших підлітків до профільного навчання в різних типах навчання. На часі розробка психологічного та дидактико-методичних ресурсів для лонгітюдного вивчення впливу програми психологічного супроводу формування готовності молодших підлітків до профільного навчання з урахування гендерних особливостей і соціального середовища.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мішкулинець О. О. Особливості вікової адаптації учнів до навчання в основній школі / О. О. Мішкулинець // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / [за ред.: С. Д. Максименка, М. В. Папучі]. – К., 2010. – Т. 11, вип. 3. – С. 229–236.
2. Мішкулинець О. О. Психологічні умови адаптації підлітків до навчання в основній школі / О. О. Мішкулинець // Вісник «Наука і освіта» Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2012. – № 10. – С. 171–175.
3. Мішкулинець О. О. Діагностичне дослідження чинників адаптації молодших школярів до навчання в середній школі / О. О. Мішкулинець // Проблеми

екстремальної та кризової психології : зб. наук. пр. – Вип. 14., ч. IV. – Харків, 2013. – С. 150–159.

4. Мішкулинець О. О. Психологічна характеристика структурних складників особистості молодшого підлітка у перехідний період / О. О. Мішкулинець // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / [за ред.: С. Д. Максименка, М. В. Палучі]. – К., 2013. – Т. 11, вип. 8, ч. 2 – С. 95–103.

5. Мішкулинець О. О. Формування «Я образу» в процесі соціально-психологічної адаптації молодшого школяра / О. О. Мішкулинець // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12: Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 43 (67). – С. 246–252.

6. Мішкулинець О. О. Діагностика виявлення адаптивних механізмів молодших школярів до умов навчання у перехідний період: порівняльний аналіз / О. О. Мішкулинець // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – К. : Фенікс, 2014. – Т. 11, вип. 10. – С. 42–63.

7. Мишкулинец Е. А. Социально-психологическая адаптация младшего подростка к условиям обучения в основной школе: теоретико-прикладной аспект исследования / Е. А. Мишкулинец // Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири. – 2014. – № 2. – С. 100–110.

8. Мішкулинець О. О. Дитяча адаптація як проблема педагогічної і соціальної психології / О. О. Мішкулинець // Вісник «Наука і освіта» Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2010. – С. 224–228.

9. Мішкулинець О. О. Соціально-педагогічна адаптація молодших школярів у перехідний період / О. О. Мішкулинець // Роль едукативного середовища в підготовці вчителя початкової школи : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. – Умань, 2010. – С. 114–117.

10. Мішкулинець О. О. Методичний апарат дослідження адаптації молодших підлітків до нових умов навчання / О. О. Мішкулинець // Карпати-Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів : матеріали II Міжнар. спільної укр.-американської наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 148–150.

11. Мішкулинець О. О. Психологічний супровід до профільного навчання підлітків : метод. рек. для практичних психологів / О. О. Мішкулинець. – Ужгород : «Гражда», 2014. – 42 с.

12. Мішкулинець О. О. Психологічна готовність молодшого підлітка до профільного навчання в умовах модернізації шкільної освіти / М. М. Марусинець, О. О. Мішкулинець [монографія]. – Ужгород: «Гражда», 2014. – 208 с.

АНОТАЦІЇ

Мішкулинець О. О. Психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психології. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2015.

Робота присвячена проблемі готовності молодших підлітків до профільного навчання. Висвітлено психологічні особливості готовності молодших підлітків до профільного навчання. Визначено зміст готовності молодших підлітків до профільного навчання як готовність до вибору профілю навчання та готовність до успішного навчання за обраним профілем. Виокремлено індивідуально-психологічні особливості учнів (психофізіологічні й інтелектуальні характеристики, спеціальні знання, вміння і навички, особливості самосвідомості, індивідуальні риси, мотиви навчання, комунікативні здібності), що зумовлюють рівні розвитку їхньої готовності до профільного навчання та рівні готовності до успішного навчання за різними профілями. Виявлено зв'язки між рівнями готовності до вибору профілю навчання, рівнями готовності до успішного профільного навчання та їх показниками.

Обґрунтовано програму психологічного супроводу формування готовності молодших підлітків до профільного навчання, описано її зміст та структуру й ефективність. Визначено напрями роботи практичного психолога із вчителями та батьками щодо профільної підготовки учнів основної школи.

Ключові слова: профільне навчання, готовність до профільного навчання, готовність до вибору профілю навчання, готовність до успішного навчання за вибраним профілем, молодші підлітки, психологічний супровід.

Мишкулинец Е. А. Психологические особенности готовности младших подростков к профильному обучению. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2015.

Работа посвящена проблеме готовности младших подростков к профильному обучению. Определены психологические особенности готовности младших подростков к профильному обучению как целостного образования, выбору профиля обучения и успешному профильному обучению. Определено, что содержание готовности младших подростков к профильному обучению содержит: готовность к выбору профиля обучения и готовность к успешному обучению по избранному профилю. В результате теоретико-экспериментальной работы выделены индивидуально-психологические особенности учащихся (психофизиологические и интеллектуальные характеристики, специальные знания, умения и навыки, особенности самосознания, индивидуальные особенности, мотивы обучения, коммуникативные способности), обуславливающие готовность к выбору профиля обучения и характеристики, определяющие готовность к успешному обучению по определенному профилю. Обоснована сущность индивидуально-психологических особенностей учащихся, которые обеспечивают готовность к успешному обучению по направлениям профильного обучения: общественно-гуманитарный, естественно-математический, технологический, художественно-эстетический, спортивный.

Выявлены связи уровней готовности к выбору профиля обучения и уровней готовности к успешному профильному обучению с их отдельными показателями. Обоснована необходимость психологического сопровождения формирования готовности младших подростков к профильному обучению. Разработана и апробированна программа поэтапного психологического сопровождения:

познавательно-поисковый этап (5–6-е классы) – ознакомление учащихся с различными профессиями и профилями обучения, развитие познавательных интересов к учебным предметам, занятиям; ориентационный этап (7-й класс) – развитие навыков самоанализа и умение преодолевать трудности, через: привлечение учащихся к активной, творческой, исследовательской и социально значимой деятельности, к созданию технологии выбора и изменения образовательной траектории, касающейся профессиональных проб; помощь ученикам в оценке различных ситуаций по самоопределению; расширение представлений о себе, своих способностях и возможностях; развитие умения соотносить свои способности с требованиями в определенной профессии; рефлексия; формирование умения самостоятельно находить и анализировать информацию; ответственность за выполнение самостоятельно принятых решений; изначально-проектировочный этап (8–9-е классы) – целенаправленное развитие в учащихся качеств, специальных способностей, умений и навыков, необходимых для успешного обучения по избранному профилю, привлечение к самостоятельным занятиям по развитию познавательных интересов и способностей к определенным предметам, при необходимости – психотренинг личностных и профессионально важных качеств.

Определены направления работы психолога с учителями, родителями касающиеся допрофильной подготовки младших подростков.

Ключевые слова: профильное обучение, готовность к профильному обучению, готовность к выбору профиля обучения, готовность к успешному обучению по выбранному профилю, младшие подростки, психологическое сопровождение.

Myshkulynets O. A. Psychological features of younger teenager readiness to profile education. – Manuscript.

Dissertation for a candidate of psychological science degree in specialty 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2015.

The work deals with the problem of younger teenager readiness to profile the education. It was argued that psychological characteristics to profile training includes the following key components as: readiness to choice of education profile and readiness for successful study of the chosen profile. The individual psychological characteristics of students (physiological and intellectual characteristics, expertise, skills, especially the identity, personality traits, motivation training, communication skills) which determine their level of readiness for profile education and readiness for successful learning different profiles had been determined. The links between the levels of preparedness choice of education profile, levels of readiness for successful learning profile and their performance had been revealed.

The program of psychological support formation the younger teenagers' readiness to profile education, that describes its content, the structure, and efficiency had been grounded. The directions of practical psychology with teachers and parents regarding profile preparation of basic school pupils had been determined.

Key words: specialized education, readiness for learning profile, select a profile preparedness training, readiness for successful training of the selected profile, younger adolescents, psychological support.